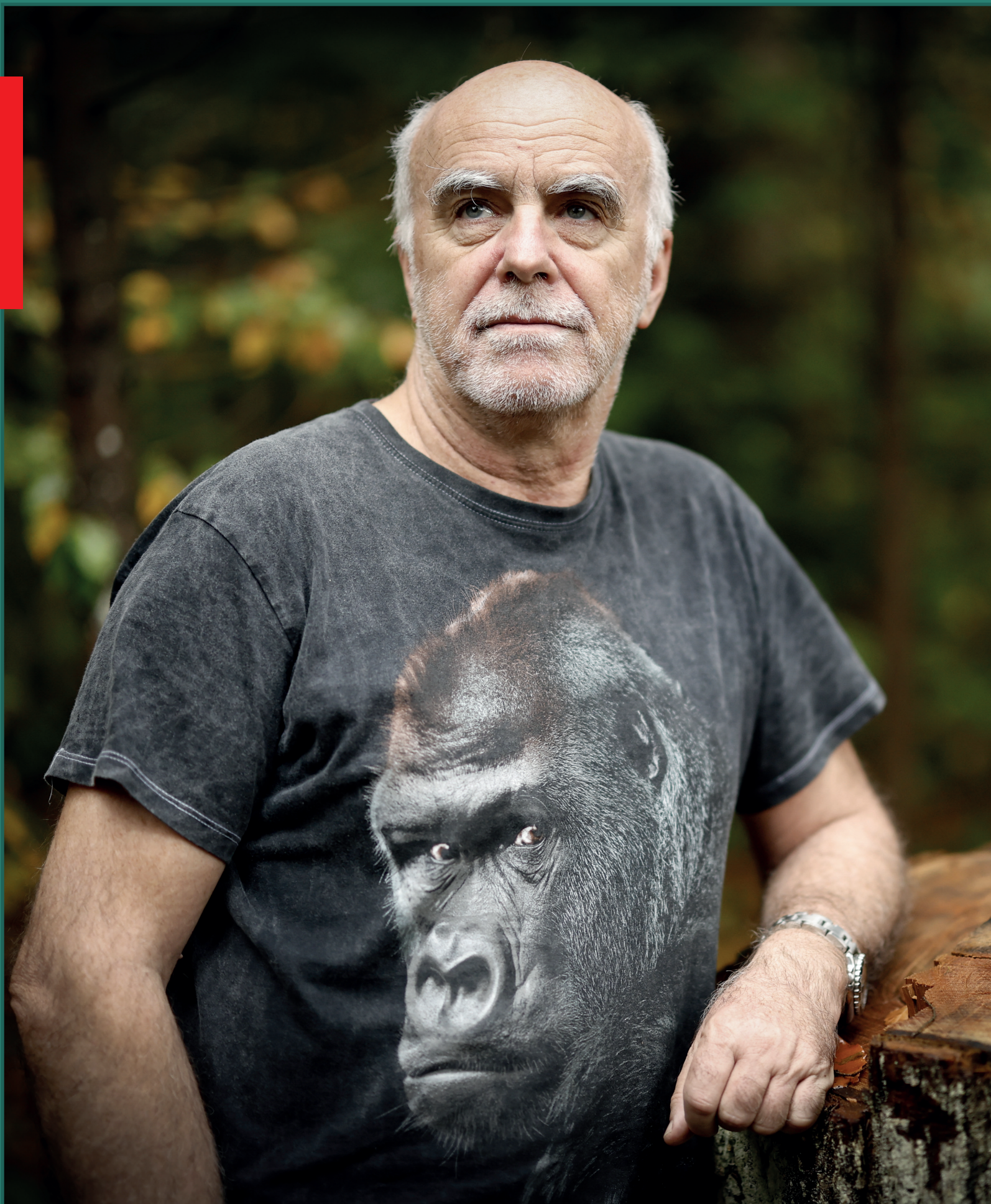

Urbane živali

- **Dr. Davorin Tome:** »Vrste, ki jih naselimo, da bodo za nas nekaj počele, običajno počnejo še kaj drugega.«
- **V središču Ljubljane gnezdi več kot 30 vrst ptic, spomladi je več vrabcev kot prebivalcev**
- **Berlin je znan tudi po tem, da si ga ljudje delijo z okoli 5000 divjimi svinjami, v Rimu prezimujejo večmilijonske jate škorcev, v Londonu sobivajo z 10.000 lisicami**

Tekst: **Smilja Štravs**

Fotografije: **Uroš Hočevar**

Ljubljana slovi kot prestolnica, ki ima veliko zelenih površin, zato tukaj prebiva kar nekaj živali – od vrabcev, netopirjev in podgan do sivih čapelj, veveric, lisic in nutrij. Tudi v okolici Ljubljane so številni gozdni obronki in rečni rokavi, kjer t. i. urbane živali lahko preživijo, če jih ne preganjamo. Zaradi urbane favne in flore je naše življenje v mestih bolj zdravo, prijetnejše pa tudi bolj zanimivo. Pomembno je, da smo tolerantni, ne le drug do drugega, ampak tudi do prostoživečih živali, ki so si svoj življenjski prostor poiskale v naši bližini – vsaka vrsta ima neko vlogo v naravi, pustiti jim moramo, da jo opravljajo, tudi v mestih, poudarja dr. Davorin Tome, biolog, sodelavec Oddelka za raziskave organizmov in ekosistemov na Nacionalnem inštitutu za biologijo, ki naravo proučuje z vidika ekologije. V mestu namreč prav tako kot v divjini potekajo naravni procesi, in bolj gladko ko ti tečejo, boljše in manj stresno je življenje tudi za nas.

Ko beseda nanese na živali v mestu, na prostoživeče živali, ki so v mestu našle svoj življenjski prostor, običajno govorimo o »škodljivcih«, ki se jim je treba tako ali drugače izogniti, jih pregnati. V Ljubljani to na primer velja za podgane, golobe, nutrije. Biologi živali najbrž ne ločujete na koristne in škodljive, ne glede na to, kje in kako živijo?

Z vidika ekologije je to zelo subjektivno, namreč kar je za nekoga škodljivo, je za drugega lahko koristno. Vsi ekosistemi lahko delujejo le zato, ker obstaja toliko vrst, ki so med seboj povezane in potrebne, da življenje teče dalje. Če posamezna vrsta omogoča ekosistemu normalno delovanje, ne moremo reči, da je škodljiva. O škodi običajno govorimo, na primer, z vidika gospodarstva.

Kot na primer čaplje, celo štoklje smo že opazili.

Število sivih čapelj v Ljubljani se je povečalo v zadnjih dvajsetih letih. V okolici živalskega vrta, na Rožniku, gnezdijo vsako leto, privablja jih enostaven dostop do hrane. Nismo jih šteli, zagotovo pa je na smrekah po Rožniku vsaj deset gnezd sivih čapelj. Bela štoklja se je na Barju kot gneznilka prvič pojavila pred več kot štiridesetimi leti, ko je par štokelj gnezdil na starem dimniku na območju današnjega Centra Dolfke Boštjančič v Dragi. Zdaj imamo na območju Barja tri ali štiri gnezda štokelj na različnih koncih. V pomoč pri gnezdenju so jim člani DOPPS-a postavili posebne gnezdilne stebre s pripravljeno podlago, s čimer se izognemo temu, da bi gnezdile na dimnikih ali električnih drogovi, kjer lahko pride do kratkega stika; gnezda štokelj so namreč zelo velika, štoklje ga vsako leto še dogradijo, tako da v desetih letih tehta tudi do sto kilogramov.

Se takšno »nadzorovano« gnezdenje obnese?

Zelo dobro se obnese in tudi ljudje ga dobro sprejmejo. Štoklje za ljudi niso konfliktni, saj se večinoma zadržujejo izven gnezda, ko si iščejo hrano. Ljudje jih imajo celo radi zaradi raznih vraž, ki so povezane z njimi, in ker pojedjo številne manjše glodavce, kot so voluharice, ki sicer škodijo njihovim pridelkom.

Problem z urbaniimi živalmi je verjetno ravno v tej konfliktnosti pri stiku z ljudmi. Če vzameva za primer golobe, ki jih sicer radi gledamo na fotografijah, obenem pa jih preganjamo, saj tako rekoč ni javne stavbe, na kateri ne bi manjkale strašljive kovinske bodice, ki zgradbe »varujejo« pred njimi. Obstaja kakšna alternativa tej neprijazni metodi?

Z oživitvijo mokrišč lahko računamo, da se bo morda vzpostavilo ravnovesje med vrstami, ki ga zdaj ni; komarji in druge vrste mrčesa v mestu živijo, manjka pa njihovih plenilcev.

Koliko vrst divjih živali živi v Ljubljani in katera je najbolj številna?

Če bi to vedeli, bi bili tudi mi biologi gotovo presenečeni – ogromno jih je, seveda najbolj poznamo tiste velike, ki jih lahko vidimo, predvsem vretenčarje. Več podatkov je znanih za ptice. Pred leti smo recimo v strogem središču Ljubljane našeli 31 vrst ptic, ki tu redno gnezdijo, medtem ko so bile na širšem območju Ljubljane preštete kar 104 vrste. Samo na območju pokopališča Žale je takrat živel in gnezdilo 28 različnih vrst ptic. Najbolj številna vrsta med ptiči, ki živijo v Ljubljani, so domači vrabci, teh je skoraj 100.000, spomladi, ko ima vsak par še pet do sedem mladičev, pa je vrabcev v Ljubljani več, kot ima mesto prebivalcev. Pri drugih skupinah števila vrst ali osebkov ni sistematično ugotavljal še nihče, a znotraj mestnega središča, poleg ljudi in ptic, potrjeno živijo tudi sesalci, dvoživke, plazilci in ribe – da o velikem številu vrst nevretenčarjev, ki so manjši in težje opazni, niti ne govorimo. Na številnost vrst v mestu vpliva tudi telesna velikost – večja ko je vrsta, bolj je sicer opazna, a načeloma manj pogosta.

Za zdaj je to najhitrejša in najučinkovitejša rešitev, da se znebimo golobov. Druga malo manj hitra rešitev pa je naravna; počasi v mesta prihajajo plenilci golobov, to so ujede. V mestih na severu Evrope so že opazili velike sove uharice, ki se hranijo tudi z golobi in tako vzdržujejo velikost njihove populacije. Ko v mesto pridejo plenilci, se počasi vzpostavi ravnovesje, pa tudi golobi si v strahu pred njimi ne upajo več posedati na odprtih površinah. To lahko v prihodnosti pričakujemo tudi v Ljubljani.

Če je vrabcev v Ljubljani več kot ljubljancanov, koliko je potem golobov?

Število golobov, ki so skoncentrirani na nekaj površinah, je težje oceniti kot pri vrabcih, ki so enakomerno razporejeni po vsem mestu in lahko na podlagi njihovega števila na nekem območju ocenimo, da jih je približno enako število tudi drugod. Je pa golobov seveda manj, vezani so predvsem na središče mesta, medtem ko vrabci živijo vsepovsod. Pred leti smo na podlagi štetja ocenili, da jih je trikrat manj. V Rimu na primer

V naravi so za preživetje živali potrebna mlada in stara drevesa. Nekatere vrste, ki so rade čim bolj zaščitene, gnezdiijo v drevesnih duplih, vendar pa taka dupla nastanejo samo v starih drevesih in teh je v središčih mest zelo malo.

prezimujejo večmilijonske jate škorcev, ki so ptice selivke, pri nas jih čez zimo ostane zgolj nekaj, so pa manj priljubljeni kot vrabci, saj lahko povzročajo veliko škodo v vinogradih in sadovnjakih.

Katera od vrst urbanih živali je za ljudi najbolj konfliktna, so to golobi, podgane ...?

To je odvisno od človeka do človeka, so pa zelo verjetno od vrst, ki z nami sobivajo v mestih, podgane za večino najbolj konfliktna; že iz preteklosti so znane kot prenašalke bolezni, tudi pojavijo se lahko skoraj vsepovsod. Sam živim v osmem nadstropju v bloku v Ljubljani in zadnja štiri leta podgano enkrat na dva meseca ujamem v stanovanju ... Veliko jih živi ob Ljubljani, v kanalizacijskih ceveh, nihče pa ne ve, kje in kako pridejo v stanovanje tako visoko.

Kako si torej biologi predstavljate sobivanje ljudi in podgan v mestih?

Tudi podgane morajo razumeti, da niso povsod dobrodošle, da nihče ne mara, da pridejo v stanovanje. Prav tako pa se moramo ljudje zavedati, da morajo tudi podgane neke živeti in da v naravi opravljajo svojo nalogo, tudi če je mi še ne razumemo dovolj dobro. Podgane se hranijo z odpadki, s čimer morda preprečujejo celo razvoj nekih za nas nevarnejših bolezni. Hranijo se tudi s ptičjimi jajci in tako pomagajo vzdrževati ravnovesje drugih vrst ... Pogosto se namreč zgodi, da se vloga

določene vrste v nekem trenutku ne zdi potrebna, ko pa v okolju pride do spremembe, se izkaže njen pomen.

Kaj pa vrane, pred leti so veljale za precej konfliktna – napadajo golobe, tudi mnogi meščani se spomnijo kakšnega neprijetnega srečanja z njimi. Se je situacija umirila?

Pred leti smo ocenjevali, da v Ljubljani gnezdi okoli 5000 parov sivih vran. Danes jih verjetno ni nič manj, da je konfliktov z njimi manj, pa pripisujem temu, da smo se na njihovo prisotnost nekoliko navadili. Še vedno, predvsem pozimi, ko družno spijo na drevesih, spodaj puščajo nesnago, še vedno so lahko, ko skrbijo za sveže speljane mladiče, nekoliko bolj agresivne, še vedno s krakanjem glasno oznanjajo začetek novega dneva, a zdaj, ko meščanom to ni več nekaj novega, se stvar manj problematizira. S tem ko vrane občasno uplenijo kakšnega goloba ali izropajo gnezdo kakšne druge vrste, pa samo pomagajo vzdrževati zdravo ravnovesje v urbanem ekosistemu.

Odpadki so v mestu velik problem. Se morda razmišlja o naselitvi urbanih živali, ki bi jih lahko »izkoristili« za pospravljanje smeti?

Tako razmišljanje je zelo problematično, kajti vrste, ki jih naselimo, da bodo nekaj počele za nas, običajno počnejo še kaj drugega. Zelo dobro moramo vedeti, kaj je to drugo, kar še počnejo, da se nam ne zgodi, da rešimo en problem, nastane pa deset novih.

Tudi muhe, mravlje, komarji, ose, sršeni itd. nam niso všeč, čeprav bi po drugi strani zaradi podnebnih sprememb morali ponovno oživiti mokrišča, vendar se bojimo, da bo komarjev potem še več.

Ni nujno, ker bo namnožitev komarjev povzročila tudi prihod njihovih plenilcev. Z oživitvijo mokrišč lahko računamo, da se bo morda vzpostavilo ravnovesje med vrstami, ki ga zdaj ni; komarji in druge vrste mrčesa v mestu živijo, manjka pa njihovih plenilcev.

Imamo pa v Ljubljani tudi nekaj večjih urbanih živali. V zadnjem času se veliko govori o nutrijah, ki so se tako namnožile, da že ogrožajo ekosisteme in avtohtone rastlinske ter živalske vrste. Kakšen problem za urbano okolje so nutrije?

Nutrije so v Ljubljani trenutno res zelo popularne, vendar nihče natančno ne ve, koliko jih je. V mestu niso škodljive, na Barju pa povzročajo škodo s spodjedanjem bregov, zato so tam tudi začeli izvajati ukrepe za zmanjšanje populacije. Nutrije so tujerodna vrsta, ki s svojo razširjenostjo jemljejo prostor našim domačim vrstam, ki jih moramo prvenstveno varovati. Na Barju so v preteklosti živele pižmovke, sicer tudi tujerodna vrsta, ki pa jih danes ni več, in zna biti, da so jih izpodrinile nutrije, ki naravnih sovražnikov nimajo. Podobno so se v Londonu razširile sive ameriške veverice, ki so večje in močnejše ter izpodrivajo domače evropske veverice. Veliko bi v Ljubljani naredili v smislu kontrole nutrij že s tem, če jih ljudje ne bi hranili.

Zanimiv je podatek, da v Londonu poleg ljudi v mestu živi še okoli 10.000 lisic. Lisice v urbanem okolju smo v Sloveniji v preteklosti pogosto povezovali s steklino, kar je bil glavni razlog za strah pred njimi. Kako je zdaj?

Trenutno velja, da v Sloveniji stekline ni. Lisice imamo tudi v Ljubljani, še več je na primer ježev, podlasic in kun, vendar pa jih meščani ne vidimo, ker pridejo na plano ponoči. Ljubljanske lisice niso tako predrzne, da bi se po mestu sprehajale pri belem dnevu kot na primer v Londonu, kjer sredi dneva stikajo po smetnjakih in jih ljudje lahko opazujejo. Angleži so do prostoživečih živali v mestih na sploh zelo tolerantni in tega ne jemljejo kot problem. Te lisice ne pridejo od daleč, verjetno imajo svoj brlog na kakšnem (zapuščanem) vrtu. V Ljubljani je lisica verjetno telesno največja urbana vrsta, če izvajamo, da občasno, čeprav zelo redko, lahko naletimo tudi na medveda. Pravijo, da na območju enega od osamelcev na Ljubljanskem barju že dalj časa živi medvedja samica z mladiči, ki pa se ljudem uspešno izogiba, tako da ne prihaja do konfliktov.

Medved je še danes simbol mesta Berlin, čeprav medvedov v Berlinu ni, zato pa v njem menda živi okrog 5000 divjih svinj, ki vsaj pri nas slovijo kot nevarne živali. Kako je to sobivanje videti v praksi?

To ne pomeni, da se divje svinje sprehajajo po ulicah in trgih; Berlin ima precej velikih parkov, kjer živijo. Tam je tudi veliko gozdnih sadežev, s katerimi se hranijo, zadržujejo pa se pretežno na območjih, kjer ni veliko sprehajalnih poti. Se pa seveda včasih zgodi, da zaidejo med ljudi, ki imajo v parku piknike. Ker je divja svinja lahko nevarna, je treba ljudi predvsem izobraziti, kako naj se do njih obnašajo. Divje svinje namreč niso hišni ljubljenci, zato je treba vedeti, da jih ne moremo božati, ne smemo jih hraniti, ker bodo potem hotele vedno več. Če to upoštevamo, je srečanje z divjo svinjo lahko lepa popestritev bivanja v mestu.

Dovolj je, če te živali opazujemo, kajti to nam vsem, ki živimo v mestih, in to pretežno v zaprtih prostorih, zelo manjka. Veliko večje doživetje je, če divjo žival vidimo v naravi kot v živalskem vrtu, kjer jo pričakujemo. V Ljubljani se šele učimo, da je v resnici fino, da imamo divje živali v mestih in jih lahko opazujemo.

Pogosto nas moti, ker divje svinje razrijejo tla, medtem ko iščejo hrano, kamor sodijo tudi ličinke hroščev itd. Nekatere raziskave pravijo, da je to njihovo početje včasih koristno, saj trava na teh območjih potem

Veliko večje doživetje je, če divjo žival vidimo v naravi kot v živalskem vrtu, kjer jo pričakujemo. V Ljubljani se šele učimo, da je v resnici fino, da imamo divje živali v mestih in jih lahko opazujemo.

boljše raste, ker divje svinje pojedajo ličinke, ki se hranijo s koreninami trave. Vedno znova ugotavljamo, da stvari nikoli niso enoznačne, vedno je nekaj za nekoga dobro, za drugega pa slabo.

V Mumbaju v Indiji skupaj s 14 milijoni ljudi živi tudi nekaj ducat leopardov, so pa pred leti v Indiji preselili več vasi, da bi ustvarili ustrezno okolje za razmnoževanje ogroženih tigrov. Kako danes živijo velike zveri v mestih?

Leopardi živijo v predelih mest, ki so manj gosto naseljeni, hranijo pa se z domačimi mačkami in potepuški psi, ki jih je v Indiji veliko. Pri nas se na primer ukvarjamo s ponovno naselitvijo risov, ki smo jih v preteklem stoletju iztrebili. Leta 1973 smo naselili šest risov iz Češke, problem pa je nastal pri njihovem razmnoževanju, saj so bili že prišleki med seboj v sorodu. Danes naseljujemo rise iz Slovaške in Romunije, da bi se populacija okrepila. Za obstoj risov je človekovo posredovanje pomembno, so pa to zelo plašne živali, ki v urbana središča ne zahajajo, medtem ko medvedje zelo dobro skrbijo zase sami.

Pred časom smo se veliko pogovarjali o sečnji dreves na Rožniku in na obrežju Ljubljanice, o t. i. pomlajevanju dreves, ki je javnost precej vznemirilo.

To je gozdarska logika, ki temelji na ekonomskem izkoriščanju gozda in pridelku lesa. V naravi so za preživetje živali potrebna mlada in stara drevesa. Nekatere vrste, ki so rade čim bolj zaščitene, gnezdi v drevesnih duplih, vendar pa taka dupla nastanejo samo v starih drevesih in teh je v središčih mest zelo malo. Veverice potrebujejo več drevesnega prostora, zanje je vrsta dreves ob cesti, kot jih zdaj sadijo, premalo, zadostuje pa recimo nekaterim pticam, ki so bolj mobilne od veveric.

Urbano življenje od živali terja veliko iznajdljivosti. Kako pa je recimo z vzpostavljanjem koridorjev za prehod živali čez cesto oziroma z enega območja na drugo?

Pri nas v mestih tega ni, marsikje v Evropi pa so že pozorni na to, da vzpostavljajo prehode za živali z enega območja na drugo tudi v mestih ne le zaradi njihove varnosti, ampak tudi zaradi povezovanja in parjenja z drugimi predstavniki vrste, s katerimi niso v sorodu. To omogoči, da se posamezna populacija okrepi, s tem pa ima tudi večjo možnost preživetja. ■